ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 23, Mart 2016, s. 179-200

Mehmet PINAR[1]

TÜRK OCAKLARI KURULTAYLARINDA DİL MESELESİ

Özet

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Türkçe konuşma meselesine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Türkçülük fikrinin etkisiyle tartışılmaya başlayan Türkçe meselesi, Cumhuriyet döneminde Türk Ocakları Kurultaylarında gündeme gelmiş, Arapça, Kürtçe, Rumca konuşulmasının önüne geçmek için farklı çözüm önerileri delegeler tarafından kurultaya sunulmuştur. İlk kurultay olan 1924 Kurultay'ı Hamdullah Suphi'nin etrafında şekillenmiş, Cumhuriyet sürecinde Türkçe konuşulmaması, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı yanlış politikalara bağlanmıştır. 1926 Kurultay'ı, Şeyh Said İsyanı'nın Doğu Anadolu'da bıraktığı etkiden dolayı Kürtçe konuşma üzerine yoğunlaşmış, 1927 Kurultay'ı devletin otoriterleştiği, 1928 Kurultay'ında ise Türkçe konuşma meselesinde farklı çözüm önerilerinin tartışıldığı bir süreç yaşanmıştır. Bu çalışmada amacımız Türkçe konuşma meselesine yaklaşımlarda Müslüman ve Gayrimüslim topluluklara uygulanan yöntemler arasındaki farkları ortaya koyup tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Kurultay, Rumca, Türk Ocağı, Türkçe

LANGUAGE ISSUE IN TURKISH CLUB ASSEMBLY

Abstract

During the last period of the Ottoman Empire began to focus on the issue of Turkish speaking. During this period, which began to discuss the issue of Turkish influence of the idea of Turkism, have been raised in the Assembly of the Republic during the Turkish Hearths, Arabic, Kurdish, Greek different solution suggestions to avoid the talk was presented to the conference by delegates. The first congress, which in 1924 formed around Hamdullah Suphi Congress, not the spoken Turkish Republic processes are connected to the wrong policies implemented by the Ottoman Empire. Sheikh Said Rebellion of 1926, Congress has focused on speaking Kurdish East Anatolia due to the effect in 1927, the Congress government of authoritarianism and there has been a process of discussion of different solutions on the issue of Turkish speaking at the 1928 convention. In this study, our aim is to

[1] Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih ABD., mmetpinar@gmail.com

discuss the methods used to put out the differences between the Muslim and non-Turkish speaking community in the approach to the issue

Key Words: Arabic, Assembly, Greek, Turkish Club, Turkish

GİRİŞ

Tanzimat dönemini Türkçe'nin gelişmeye başladığı ve tartışılmaya başladığı bir dönem olmuştur. Bu alanda ilk ciddi çalışmalar Ahmet Vefik Paşa'nın hazırladığı Lehçe-i Osmani adlı sözlük çalışmasında Arapça ve Farsça kelimeler yerine Türkçe kelimelere yer vermesiyle başlamıştır.[2] Ali Suavi'nin Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi arasında Türkçe'nin gelişmesi yönündeki çalışmaları, dilin gelişimi açısından önemli bir yer tutmuştur. Meşrutiyet dönemi ile birlikte dil alanında bir olgunlaşma dönemi yaşanmış, bu alanında devlet açısından ilk ciddi adım, Kanuni Esasi'nin hazırlanışında kendini göstermiştir. Bu anayasa ile milletvekillerinin Türkçe bilmesinin yanında devletin resmi dili olarak kabul edilmiştir. Anayasa ile birlikte başta eğitim kurumları olmak üzere devletin birçok kurumunda Türkçe'ye ağırlık verilmeye başlanmıştır.[3] Bu gelişmeler ışığında 1913'te İttihat ve Terakki, Türkçe'nin tüm cemaat okullarında zorunlu ders olarak okutulması kararını almıştır. [4]

Bu dönemde yapılan dil tartışmaları, resmi yazışma dilinin sadeleştirilmesi, alfabenin düzenlenmesi, Türkçe'nin Arapça ve Farsça unsurlardan temizlenerek bağımsız bir duruma getirilmesi konularında yoğunlaşmıştır. Türk Derneği ve sonrasında Ömer Seyfettin'in kurduğu Genç Kalemler Dergisi de Türkçe'nin gelişimi yönünde ciddi çalışmaların altyapısını oluşturmuştur.

Türk Yurdu Dergisi'nin yayın hayatına başlamasından sonra Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulan Türk Ocakları, Türkçe konuşma/konuşturma meselesini, gelenekselliğin devam ettiği Osmanlı düzeninde tartışmaya açmış, belirli bir süreçte olgunlaşan bu anlayış, Cumhuriyet döneminde yeniden yapılandırılarak merkezi Ankara'ya taşınan Türk Ocakları'nda Türkçe konuşma/konuşturma meselesi daha sistematik bir şekilde tartışılmıştır. Osmanlı, çok farklı unsurları içinde barındıran bir devlet özelliğine sahip olduğu için dile, tek ulus inşa etme aracından ziyade ortak değerler sistemi içerisinde bir iletişim aracı olarak bakmıştır. Cumhuriyet ideolojisi ise şartların zorlaması ve Osmanlı'daki farklı unsurların sınırların dışında kalmasını da dikkate alarak, tek bir ulus oluşturmak için dili bu yapının içselleştirilmesinde kullanmıştır. Devletin tek bir dil planlaması, Türkleştirme politikaları ve devlet toplum ilişkilerinde iletişimin daha sağlıklı yürütülmesini sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminde Türk Ocaklarının yeniden yapılandırılmasıyla dil sorunu Kurultaylara taşınmıştır. İlk dönem kurultaylarında Türkçe konuşturma meselesi devlet yeni kuruluş aşamasında olduğu için ve Osmanlı Devleti'nin gelenekleri sürdürüldüğü için yoğun bir gündem oluşturmamış, bu dönemde sadece Hamdullah Suphi (Tanrıöver), konuyu tartışmaya açmıştır. 1927 Kurultayı ile birlikte iktidar partisinin politikalarına paralel bir şekilde Türkçe konuşma meselesi yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

---

[2] Yusuf Akçura, Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, Türk Kültür Yayınları, İstanbul 1978,s.49. Türk Ocağı Mesai Programına göre dil, geçmişte yaşayan atalarımızın hayatta edindikleri tecrübeleri, bütün fikirlerini, felsefelerini, ahlaklarını, karakterlerini ve eğilimlerini yansıtır. (1926 Türk Ocakları Mesai Programı, Osmaniye Matbaası, İstanbul 1926, s.13.)

[3] Yaşar Semiz, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:35, Konya 2014, s.233.

[4] Hüseyin Sadoğlu, Uluslaşma Sürecinde Türk Dil Politikaları (1839-1950), (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002, s.245.

1926 Kurultayı'nda da dil meselesini gündeme getiren Hamdullah Suphi, *Kafkasya'dan Kırım'a hala Türkçe söylüyorlar. Romanya'nın bir kısmında hala Türkçe söylüyorlar. Bulgaristan'da Türk lisanını neşretmek için cetlerimiz bir şey yapmamışlardır. Lisanı neşretmenin şuurlu bir takım vasıtaları vardır. Harsın intişarı için bir milletin bir devletin şuurlu tatbik edeceği usuller malumdur. Bunların hiç biri Türkçe ve Türklük lehine kullanılmamıştır. Bulgaristan'a son seyahatimde yirmi, yirmi iki yaşındaki delikanlıların bana Türkçe cevap vermediklerini gördüm. Bu çok şayanı dikkatti.*"[5] Türkçe'nin yaygın olarak konuşulmamasını Osmanlı Devleti'nin yanlış politikalarına ve dil konusuyla çok ilgilenmemesine bağlamıştır.

Bu dönemde farklı dillerin Türkçe aracılığıyla Türkleştirilmeleri gereği 1927'de Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Nizamnamesi'nde de vurgulanmıştır. Mehmet Emin (Erişirgil) 1927 Kurultayı öncesinde Türk Ocakları'nın Doğu ve Batı Anadolu'da farklı politikalar ve amaçlar doğrultusunda hareket etmesini, Türk kültürünü tam olarak yerleştirmek için doğuda Türkçe'nin yaygınlaştırılması gerektiğini, batıda ise gençlerin düşünce ve beden terbiyesinin geliştirilmesini hedefleyen bir yol takip edilmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.[6] 1927 Kurultayı bu bağlamda Türkçe'yi konuşulan bir dil yapma ve bu süreçte izlenecek yöntemlerin en çok tartışıldığı platform olmuştur.[7] Türkçe konuşmayı yaygınlaştırma isteği, Türk Ocakları Kurultaylarında bütün unsurlar için dile getirilmişse de, dil konusunda baskı daha çok azınlıklar üzerinde yoğunlaşmıştır.[8]1928 Kurultayı ile birlikte Türkçe konuşturma meselesinin tartışılmasının yanında bu sorunu çözmek için kalıcı çözüm önerileri ortaya konulmaya başlanmıştır.

Doğu ve Güney Anadolu'da Türkçe Konuşma Meselesi

Doğu ve güney bölgelerinde Türkçe yerine Kürtçe ve Arapça konuşulması Türk Ocakları Kurultaylarında yoğun bir şekilde tartışılmış ve farklı dillerin konuşulmasının önüne geçebilmek için delegeler tarafından farklı çözüm önerileri teklif edilmiştir. Van Delegesi İshak Refet (Işıtman)[9], Türkiye'yi bölmek ve kardeş milletlerle ilgilenmesini önlemek için özellikle İngiltere'nin Kürtleri, Arapları, Nasturileri Türkiye'nin başına bela edeceğini, bu sebeple hükümetle beraber Türk Ocaklarının bütün dikkatini doğuya çevirmesi gerektiğini vurgulamıştır. İshak Refet, bu unsurların millet bütünlüğü içerisinde entegre edilmesi için Türkçe konuşma meselesi üzerine odaklanılmasına vurgu yapmıştır.[10] Türk Ocakları, doğuda Türkçe konuşmanın sağlanarak tek bir millet oluşturma bilincini sağlama meselesine daha çok güvenlik eksenli bir yaklaşım modeli sergilemiştir.

---

[5] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul 1927,s.209. Hamdullah Suphi, Dağyolu adlı hatıralarında ise; Romanya Dobrucası, Bulgar Dobrucası Türkçe söyler, eski ve yeni Bulgaristan yedi sekiz yüz bin Türküyle Türk lisanını hala bugün konuşup duruyor. Balkanların Arnavutluk içerlerine kadar Türkçe söyleyen kısımlarını bilirsiniz. Türk lisanı balkanlarında bir kısmını yutmuştur. Bizi biz yapan dilimiz ve milliyetimizdir. Diyerek kurultay konuşmasıyla çelişki oluşturmuştur. (Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dağyolu II, Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İzmir 1987,s.142)

[6] Füsun Üstel, İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.227.

[7] F. Üstel, Türk Ocakları, s.240.

[8] M. Çağatay Okutan, Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s.160.

[9] İshak Refet, 1891'de Antep'te doğmuştur. Edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Diyarbekir Milletvekilliğinde bulunmuştur. (Tercümei Hal Varakası, Sicil No: 681/3)

[10] Yusuf Sarınay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992, s.296.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından 1 sene sonra ilk Türk Ocağı Kurultayı 1924'te toplanmıştır. 1924 Kurultayı, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde ve sistemin tam olarak yapısal sürecinin tamamlanmadığı bir dönemde toplandığı için Türkçe konuşma meselesinde radikal kararlar alınamamış; fakat siyasi tecrübesi olan Hamdullah Suphi gibi güçlü karakterler konuyu kurultay gündemine taşımıştır. Hamdullah Suphi'ye göre, Türk Ocakları'nın "lisan hudutlarını istilalara karşı korumakla belirtilen "manevi Türk vatanının bekçiliği" ve yeni Türk devriminin bekçiliği olmak üzere iki temel görevi vardır.[11]

Hamdullah Suphi; *Binlerce seneden beri geçtiği yollarda temasa geldiği medeniyetler içinde bir zaman şuurunu kaybeden, İran'da ve Anadolu'nun Selçuki devrinde Acemleşen, Osmanlı devrinde Yavuz Sultan Selim'le birlikte milletini terk ederek Araplaşan ve nihayet Arap medeniyetiyle temasa geldiğimiz günden itibaren bilhassa Tanzimat cereyanıyla Frenkleşen yarı münevverlerin hükümet ve idare adamlarının kendi haline terk ettiği Türk milleti inanılmayacak kadar uzun süren bir baygınlıktan sonra uyandığını, millet şuuruna eriştiğini, Türk Ocağı'nın bu şuurun halk arasında doğan ilk nişanesi olduğunu* Türk bayrağının gölgesinde Kürtçe konuşmaya başlayan Türk kabilelerinin olduğunu, Türk Ocakları'nın Türk vatanının bekçiliğini yapacağını ve dil hudutlarını istilalara karşı koruyacağını belirtmiştir.[12] Doğuda Arapça ve Kürtçe konuşulmasının sebebini, Osmanlı Devleti'nin bir dil politikasının olmamasına, Osmanlı sisteminin şartlara ve konjonktüre göre, farklı başat dillerin etkisinde kalmasına bağlamıştır.

Arap tesiri ile ilgili görüşlerini, 1926 Kurultayı'nda da sürdüren Hamdullah Suphi; İran'ın bir kısmının Türk olduğuna dikkati çekerek; *Orada bizimle mezhep ihtilafı vardır. Fakat lisan gibi milletin en kuvvetli bir unsuru orada Türklüğün lehine olarak yaşıyor. Orası Araplar gibi yutucu bir milletin eline geçmiştir.* [13] Mezhep ayrılığının Türklük aleyhinde geliştiğini ifade etmiştir. Van Delegesi İshak Refet Bey de*, Arapça'nın etkisi ile ilgili olarak; Mardin'de Arapça karışıktır. Ayıntap'ın cenubunda Arapça karışıktır. Urfa'nın yarısı Arapça konuşur. Urfalılar hem Arapça hem Kürtçe hem de Ermenice bilirler. Buraya kadar Araplar sokulmuştur. Bu Araplar Suriye Arap'ı değildir. Felah denilen bir taifedir. Dinleri akideleri ayrıdır. Bunlar müthiş Türk düşmanıdır. Fransızların istilası sırasında Türklere yapmadık eziyet bırakmamışlardır.*[14] Güney bölgesinde Arapça'nın yoğun bir şekilde konuşulduğunu, Fellahların dilin ötesinde dinlerinin de ayrı olmasının sorun olduğunu ifade etmiştir.

Niyazi Bey de, güney bölgesinde Müslüman olmayan toplulukların yaşadığını, bunlardan en tehlikelisinin Fellahlar olduğunu vurgulamıştır. "*Biz bu Fellahlara sinemizi açacak olursak sinemizi tırnaklarlar, hatta kalbimizi hançerlerler memleketten çıkartma girişimlerinin de bir sonuç vermediğini söylemiştir.*[15] Mustafa Kemal Paşa da, Çukurova bölgesinde 20.000 kişinin (Fellah) Türkçe yerine Arapça konuştuğu için bunun ciddi bir sorun olduğunu vurgulamaktan kaçınmamıştır.[16] Paşa, bölgede Arap, Süryani ve Nasturilerin, Türkçe dışında farklı diller konuştukları için Türklük etrafında hareket etmeleri için farklı politikalar takip edilmesini

[11] F. Üstel, Türk Ocakları, s.146.
[12] 1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, Ankara 1925, s.8.
[13] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.209; Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dağyolu I, Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987,s.145.
[14] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928,s.309.
[15] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.220.
[16] Vakit, 19 Şubat 1931; Türksözü, 23 Şubat 1931. Elaziz Delegesi Memduh Şevket Bey, Silifke ve çevresinin Fellahlarla dolu olduğunu belirtmiştir. (Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 421.)

istemiştir.[17] Bunların Arapça konuşma konusunda bu kadar ısrarcı olmaları uzun süre Suriye kültürünün etkisinde kalmalarına bağlanmıştır.[18] Hilmi (Uran), gerekli önlemler alınmadığı için güney bölgesinde yaşayan Nusayrilerin Arapça konuşmaya devam ettiklerini belirtmiştir.[19]

Güney bölgesinde yaşayan Nusayrilerin dil probleminin yanında güney doğu bölgesinde Mardin ve Siirt'e de Türkçe yerine Arapça konuşulması da kurultaylarda tartışmalar yol açmıştır. Mardin Delegesi Doktor Cevdet Bey ise: 18 ay bulunduğu Mardin'de hemşerileriyle yan yana kaldığı zaman % 50 nispetinde bile Türkçe görüşmediğini, Türk Ocaklarının doğuda en önemli uğraşlarından birinin dil meselesi olduğunu, Mardinlilerin doğrudan doğruya Arapça konuştuğunu belirterek; bu durumun sebeplerini eski bir Türkçü sıfatıyla gözlemlediğini, ulaştığı sonuca göre; bu vilayetin doğrudan doğruya Suriye ile ilişkileri, iki sınır arasında bulunması ve ekonomik sebeplerin yöre halkını Arapça görüşmeye sevk ettiği tespitinde bulunmuştur: *Herhangi esbaptan gelirse gelsin kendi neslimden olan, kendi milletimden olan bir kavmin, bir milletin böyle delalette kalmasına bir ocaklı rıza gösterebilir mi? Elbette gösteremez. Binaenaleyh Türk Ocağı, Mardin Türk Ocağı bu vadide lisan meselesiyle çok uğraşmış fakat hiçbir şeye muvaffak olamamıştır. Bu hususdaki bütün mesaisi pek ufak bir neticeye varmıştır*.[20] Mardin'de halkın çoğunlukla Türkçe yerine Arapça konuşması, Suriye sınırında olmasından ötürü ticaret ilişkilerinin Arapça olarak yürütülmesine bağlanmıştır.

Cevdet Bey, Mardinlilerin yoğun bir şekilde Arapça konuştuğunu, Osmanlı dönemindeki idari yapının bölgeyi çok gevşek bıraktığını, temiz kalpli; fakat cahil olan bu insanların Arapça konuşmakta ısrar ettiklerini; *Türk vatanında Türk olduğunu iddia eden ve Türklüğü tescil edilmiş olan her ferdin lüzum olmadıkça, ihtiyacı kati olmadıkça suret-i katiyede Türk lisanından başka (bilhassa şarkta Arapça ve Kürtçe cereyanı vardır) hiçbir lisanla konuşulması ve bunları takıd edecek maddelerin tedvinini teklif ederim*. şeklinde Kurultay'a bir önerge sunmuştur. Ocakları içten yıkmak isteyen unsurları işaret eden Cevdet Bey yasa encümeninden bunun önüne geçilmesini rica etmiştir. Sözlerinin devamında; *Arapça dedikleri Arapçalarını tetkik ettik. "karışma" manasına "la nekarış?" diyorlar. "Karışma işime müdahale etme" manasındadır. Daha bunun gibi birçok kelimeler vardır. Türkçe kelimeleri hiç böyle veya herhangi Arapça bir cümle veya harfler ilavesiyle tağyir etmişler ve bu suretle ifade ede gelmişlerdir. Ocaklara ve hatta ocakların idare heyetine girmişlerdir. Ve ocakları içinden yıkmaya çalışmışlardır. Bunlar hakkında kaydı ittihaz etmesi için yasa encümeninin nazar-ı dikkatini celp ederim.*[21] Ayrıca Cevdet Bey, halka Mardin Türk Ocağı adına "Aziz Mardinli! Sen Türk'sün, diline hürmeti unutma!" "Türk diline hürmet, Türk milletine hürmettir." "Her Türk vatandaş Türkçe konuşmaya mecburdur". "Dil birliği milletler için en kutlu bağdır." içerikli kartlar basıldığını belirterek ocağın bu yöndeki çalışmaları hakkında bilgi vermiştir.[22] Mardin'de Arapça konuşulmasının önüne geçmek için Türklükleri onlara hatırlatılarak, bu şuurdan hareketle esasında bölgede konuştukları dilin Türkçe'den türediğini anlatmak gerektiği belirtilmiştir. Doğu vilayetlerine ithal edilecek müzik notaları gramofon plaklarının Arapça ve Kürtçe olmamasına gümrüklerin dikkat etmesi gerektiğini istemiştir.[23] Yukarıda belirtildiği gibi

[17] BCA.490.01/34.144.1-212; Ahmet Hamdi Başar, Hatıralar, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990,s.383.
[18] BCA, 490.01/1170.109.3-32.
[19] Hilmi Uran, Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.s.161.
[20] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, , s.298-299.
[21] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.300-301.
[22] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.409.
[23] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.353.

soruna yaklaşım, bu bölge insanın Türk olduğu, imparatorluk potasında farklı kültürlerin etkisinde kaldıkları, Türk kimliğini yeniden benimsemeleri için Türkçe'nin yoğun bir şekilde konuşulması üzerinde durulmuştur.

Siirt'te konuşulan Arapça hakkında İshak Refet Bey; *Siirt'te otuz bin Siirt Arab'ı vardır. Bunlar ne Irak Arap'ına ne de Suriye Arap'ına benzerler. Bunların Arapçaları hususi bir mahiyettedir. İçerisinde kıyamet kadar Türkçe kelimeler vardır. Türkçe kelimeleri Arap harfine göre kullanırlar. Mesela biz çalış deriz onlarda bunun mukabilinde (çalış) derler. Arapça bir emri hazır yaparlar ve sonra bunu cemi'lerle (çalışun) derler. Şam'da Irak'ta karışmam manasına (makarış) gibi şeyler vardır. Fakat Siirt Arap'ındaki hususiyet Suriye ve Irak'ın hususiyetinden ayrılıyor. Sonra Siirt Arapları esas itibariyle ne Suriye ile ne de Irak ile gerek ırken gerek harsen gerek iktisaden iştirak sahibi kimseler değillerdir.* Siirt Araplarının etrafını Kürtlerin çevrelediğini, muhtemelen oralarda Kürtleşen bir takım Türklerin de var olduğunu; fakat bugün izlerine tesadüf edilemediğini belirtmiş; *Ahlat'ta Bitlis'te ve doğu vilayetlerinin en ıssız köşelerinde birçok Türk eserleri ve anıtlarının mevcudiyetiyle sabittir ki oralar da Türkler vardır.* diyerek bu bölgelerin Türk olduğuna işaret etmiştir. Siirt Türk Ocağı'nda "Ocak dahilinde Türkçe konuşmak mecburidir" levhasına rağmen bütün ikinci ve üçüncü derecedeki memurların harıl harıl Arapça konuştuklarının ve bunun önüne geçilemediğine değinen İshak Refet Bey, bu dilin Arapça olmadığını, Siirtçe olduğunu belirtmiştir.[24] Ocak çalışanlarının bile Arapça konuştuğu bir atmosferde bölge halkının Türkçe konuşmasının çok zor olduğunu ifade etmiştir.

Siirt Delegesi Mehmet Emin Bey de doğudaki dil meselesinden söz ederek; *Siirt'te denebilir ki yüzde yüz Arapça ve Kürtçe tekellüm ederler. Bizim ricamız vilayet-i şarkiyede bulunan ocaklara başka bir hususiyet verip, oralara merkez tarafından azami muavenet etmek ve bunlar için ne suretle çalışılacağına dair hars heyetince gösterilecek yollar üzerinde yürümek lazım geldiğini* söylemiştir.[25] Mardin gibi Siirt'te de Arapça konuşulduğunu, bunun önüne geçebilmek için merkez ile iletişime geçilerek kültürel bir kalkınma ile bunun önlenebileceği tespitinde bulunulmuştur.

Türk Ocaklarının dil sorunu üzerine yaptığı çalışmalar hakkında konuşan Nazım Bey; Güney bölgelerinde Türk Ocaklarının yanında birçok devlet kuruluşunun birlikte hareket ederek Arapça yerine, Türkçe'nin yerleşmesi yönünde çalışmalar yaptığını; fakat bir sonuca ulaşamadıklarını belirtmiştir. Güney vilayetlerinde dikkatli olunmasını ve kalıcı önlemler alınmasını istemiştir. Bölgede Arapça konuşulmasının en önemli sebebinin ekonomik kaygılar olduğunu belirtmiştir.[26] Akçuraoğlu Yusuf Bey, bu bölgelerde kültürel kalkınmanın yeterli olamayacağını ekonomik kalkınma ve bütünleşme ile dil sorunun çözülebileceğini öne sürmüştür.[27] Haşim Nahid de Türk kültürünün bölgede yerleşebilmesi için öncelikle ekonomik açıdan geliştirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.[28]

Ocakların her şeyden evvel Türkçe dilini yabancı tesirlerden koruması gerektiğini belirten Germencik Delegesi Enis Behiç, Türk Ocakları yasasının Arapça kelimelerle dolu olduğunu işe

[24] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, Ankara 1929.s. 240. İsmet İnönü'nün 1935'teki Kürt raporunda da, Mardin'de bulunan 260.000 nüfustan hemen hemen hiç Türk olmadığını, ama Türklüğe hevesli olduklarını, Siirt'in ise Türkleşmeyi arzu ile isteyen bir Arap şehri olduğu belirtilmiştir. (Saygı Öztürk, İsmet Paşa'nın Kürt Raporu, Doğan Kitap, İstanbul 2012, s. 29-30.)
[25] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.312.
[26] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.221.
[27] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.206.
[28] Y. Sarınay, Türk Ocakları, s.297.

bu kanunun sadeleştirmek ve yabancı kelimelerin etkisinden kurtarmakla başlanılması gerektiğini belirtmiştir. Verilen önerge üzerine tartışmalar çıkmış, yasanın sade Türkçe'ye çevrilmesinin zaman gerektirdiğinin üzerinde duran Hamdullah Suphi, bu işin ertelenmesini istemesine karşın, Yozgat Delegesi Cemal Bey Türkçe'nin Arapça ve Acemce'den müteşekkil bir dil olduğunu, bu işin ciddi bir öneme sahip olduğu şeklinde görüşlerini açıklamıştır: "Biz burada bir edebiyat kitabı, bir üslup değil, Ocaklıların riayet edeceği bir kanun vücuda getiriyoruz." [29]Arapça yerine Türkçe konuşulması için çalışmalar yapılırken, Türkçe'nin içerisindeki Arapça kelimelerin çıkarılması tartışma konusu olmuştur.

Güney bölgelerinde Arapça konuşma sorunun yanında doğuda da yoğunlukla Türkçe yerine Kürtçe konuşulması problem olmuştur. Doğuda ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde, Türk olduğu halde Türkçe'den başka dille konuşan halkın olduğundan ve orta Anadolu'da Türk olmayan; fakat yarım asırdan beri Türk topraklarında yaşayan unsurların kendi aralarında birliklerini ve geleneklerini devam ettirdiğinden söz eden Van Delegesi İshak Refet, *Bundan başka yeni gelen muhacirlerimiz ki onlar Türk'tür diye alıyoruz. Halbuki bunlarda Türkçeden başka lisan konuşuyorlar. Ve şehirlerde bugün ayrı ayrı mahalleleri vardır. Mesela hiç Rumca işitmeyen bir şehir bir mahalle bugün Rumca konuşan bir mahalleyi bir şehri andırıyor. Mesela Boşnakların ayrı bir kahvesi vardır. Arnavutların başka kahvesi vardır. Ayrı ölüm merasimleri vardır. Bizim vatanımızdır diyor, fakat bizim dilimizle görüşmüyor, konuşmuyorlar. Bizim yediğimizi yemiyor giydiğimizi giymiyorlar. Orası başka bir alemdir.*[30] diyerek Bitlis'le Diyarbakır arasında bulunan Serkanların Türkanlar gibi Türkmenlerin Kürtleştiğini ve hatta artık kendilerini Kürt olarak gördüklerini belirtmiştir. İshak Refet, bu bölgelerde Türkçeyi yalnız yaşlıların bildiğini; *Bugün onlara sorarsanız evvelce biz Türkmüşüz Hatta bazıları Türklüklerini de unutmuşlardır. O sahada kıyamet kadar Kürtleşmiş köyler vardır. Mesela Bartın merkezi olan şehrin ismi Oğuzhan'dır. Köylerin ismi daima Türkçe olarak kalmış; fakat içindeki insanlar Kürtleşmişlerdir. Türk oldukları halde niçin Kürtleşmişlerdir?* Bu durumu bir felaket olarak niteleyen İshak Refet; *"Bizim elimizden ırkdaşlarımız gasp ediliyor. Bir tarafta Kürtler memleketimiz aleyhinde bir tarafta Türkler haricin tesvilatına kapılarak memleketimizde ateşler alevlendirmek şüruşlar fesatlar çıkarmak istiyorlar.* Ocakların bu meseleye asla kayıtsız kalamayacağını belirtmiştir. Ayrıca *Orta Anadolu'daki gayrı Türk anasırı o kadar ehemmiyetli görmüyoruz*.[31] Geçmişteki ihmallerin sonucunda Kürtleştiklerine değinerek, Hamdullah Suphi gibi meseleye aynı bakış açısıyla yaklaşarak, kendisini Kürt hisseden birçok unsurun köken olarak Türk olduğuna zamanla farklı unsurların etkisinde kalarak Kürtleştiklerine dikkat çekmiş, orta Anadolu'nun Türklerle çevrili olduğunu, buradaki Türk olmayan unsurların zamanla Türkleşeceklerini ifade etmiştir. İç Anadolu ile Doğu Anadolu Bölgesi'ni karşılaştırırken, İç Anadolu Bölgesi'nde yoğun Türk nüfusundan ötürü Kürtçe konuşanların zamanla bundan vazgeçeceklerini, Doğu Anadolu'da ise yoğun bir Türkmen nüfusu olmadığı için burada Türkçe konuşturmanın büyük bir problem olacağını belirtmiştir.

Bu gibi tartışmaların önüne geçebilmek için İzzet Ulvi Bey, Türk memleketine gelip, Türk tabiiyetini kabul edip ve Türk'üm diyen unsurların hakikaten Türk olduklarını

[29] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 319-320.
[30] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.177.
[31] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.179. Gazi Mustafa Kemal'in hazırlattığı Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserde de doğu vilayetlerinde dedenin yalnız Türkçe, babanın hem Türkçe hem Kürtçe, torunun sadece Kürtçe konuşmakta olduğu Türk köylerinin bulunması, Osmanlı Devleti'nin Türkçe'ye sahip çıkamamasından kaynaklandığını belirtmiştir. (Türk Tarihinin Ana Hatları, Devlet Matbaası, İstanbul 1930,s.60.)

göstermeleri gerektiğini vurgulayarak; *Hakikaten Türk iseler Türk gibi yaşadıklarını bize göstermelidirler. Yoksa biz lafa kanmayız. Şimdi artık yapılacak iki mesele vardır: birincisi doğrudan doğruya bize ait olan ve en kuvvetli bulunan ki; harstır, Türk olanlar Türklüğünü öğretmek, Türk olan Karakeçili aşireti gibi Kürdüm diyene Türklüğünü öğretmelidir. Türklük şuuru verilmelidir.*[32] aslen Türk olup, Kürtler arasında asimile olan Türk kabilelerin varlığına dikkat çekmiştir.

Bu doğrultuda Kurultay delegeleri, Kürtleşmiş unsurlara tekrardan Türklük bilincini aşılamak için konuştukları dil olan Kürtçe'nin aslında Türkçe'den beslendiği konusunu tartışmaya açmışlardır. Van Delegesi İshak Refet Bey, Kürt dili diye bir dil olmadığına dikkat çekerek**;** *Kürdün tarihi ile Türkün tarihi karışmıştır. Kürtçe denilen bir lisan yoktur. Bugün Kürtçe lisanı sekiz bin kelimeden ibarettir. Bunun üç bini Türkçedir. İki bin kadarı Kürtçeleşmiş Arapçadır. Mütebaki iki bin beş yüz kelimede eski ve yeni Farsçadır. Efendiler Kürtçe olarak kelimenin içinde üç yüz kadar kelime vardır. Ve en ziyade tuhaf cihet, bu lisanın fiili de yoktur. Lisanının varlığını, benliğini ölçtürebilen alet fiillerdir. Bunların fiilleri de yoktur. Kürt'ün lisanı, tarihi ve ananesi olmadıktan sonra ve yalnız bol bol vahşeti olduktan sonra Kürt'ü temsil etmenin ne ehemmiyeti var.*[33] Bazı aşiretlerin Türlük şuurunu tamamen kaybettiklerini ve Kürtçe'nin tartışmalı bir dil yapısının olduğunu, başka dillerden bu kadar yoğunlukta kelime alan bir dilin olamayacağını öne sürmüştür.

Sözlerinin devamında İshak Refet Bey; *Anavatanda konuşulan diller üç şekilde tetkik edilebilir. Bunun birincisi mütekâsif Kürtçe, ikincisi mütekâsif Arapça, üçüncüsü de Çerkezce, Rumca vesairece bir defa Kürtçe için icap eden tedbiri almak için merkez heyeti meşkûr bir hareket yapmıştır. Ve bu hareketin bugün mukaddimesinde bulunmakla beraber iyi neticelere vasıl olacağımızı da tahmin edebiliriz. Mütekâsif Kürtçe hepimizin de malumu olduğu üzere şark vilayetlerindedir. Van, Bitlis, Siirt, Diyarbakır, Muş ve en mütekâsif olan Musul'un bizim tarafta olan kısmı yani Musul'un garbındadır.* Anadolu'daki yabancı dillerin yok edilmesi için gerekli önlemlerin alınmadığından şikayet etmiş, doğuda ehemmiyetli ocak merkezlerinin yapılması gerektiğini belirtmiştir; *Van'da Ahlat'ta, Siirt'te, Diyarbakır'da hususi teşkilat yapmalıdır. Oralarda ocak teşkilatı hiçbir vakit öz Türklerin meskûn ocakların teşkilatına benzememelidir. Maarif Vekâleti bu mesele için tedbirler almıştır. Tabi yetiştireceği çocukların hepsini kendisine sadık bir vatandaş olarak yetiştirmek ister. Gerek maarif vekâleti ve gerek bütün vekâletler ve devlet teşkilatı hep buna çalışıyorlar.*[34] Doğu'nun farklı yapısı ve şartların batıyla aynı olmaması nedeniyle buradaki ocak teşkilatlarının daha fazla dil üzerine yoğunlaşmaları gerektiğini ifade etmeye çalışmıştır.

Siirt Delegesi Hüseyin İbrahim Bey, doğu bölgelerindeki yerli memurların görev yerlerinde ve mesai dışında Kürtçe konuştuğunu ve halkın bu durumu bu şekilde kabul ettiğini söyleyerek, bu konu hakkında söz alan arkadaşlarına katıldığını belirtmiştir. Ayrıca Kürtçe konuşan memurlara şiddetli cezalar uygulanmasını istemiştir; *Ben şarkta bulunuyorum. Görüyorum ki bütün gelen ahali hatta Türkçe bildiği halde Kürtçe ve yahut Arapça konuşuyorlar. Tabiatıyla Türk hükümetinin Türk memuru halka Türkçe hitap etmelidir ve buna mecbur edilmelidir. Bu mecburiyeti artık tatbik ediyorlar mı etmiyorlar mı bilmiyorum. Bunun için valiler tarafından yapılmış olan tamimleri de nazar-ı dikkate almıyorlar. Bunun için*

[32] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.199.
[33] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.225.
[34] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.308-311.

hükümetin müdahalesi her halde varittir.[35] Merkezden müdahalenin artık kaçınılmaz olduğunu, hükümetin özellikle Türkçe konuşmayan memurlar üzerinde baskı mekanizmalarını devreye sokmasını istemiştir.

Aynı şekilde Dr. Şakir Turgut Bey de ceza yöntemini benimseyerek, Türkiye Cumhuriyeti toprakları içinde Türk kültürü ve Türklüğü kabul eden çeşitli unsurlar olduğu, bu vatandaşların yine eski dillerini kullanmakta ısrar ettikleri yönündeki önergesinde; *Türkiye toprakları başka hissiyatla meşbu ve başka lisanla görüşmekte ve bu suretle asabiyet-i millimizi tahrikte ısrar edenler için bir çiftlik bir ticaret mahalli değildir. Türk camiası altında toplanan anasır-ı muhtelife lisanlarını Türkçe olarak kullansınlar. Türk tabiiyetini haiz herhangi unsur Türkçe görüşmeye mecburdur. Türkçe bildiği halde Arnavutça, Rumca, Arapça, Kürtçe görüştüğü görüşülürse şu suretle tecziye edilecektir diye bu manayı tazmin eden bir kanun yapılmasını muhterem beyefendilerimizden temenni ederim." denilmekte ve "bunları ne zaman Türkleştireceğiz"* [36] Türkçe konuşmanın bir kanunla tam olarak sağlanabileceğini ifade etmiştir. 1926 Kurultayı'nda, Şeyh Said İsyanı'nın bölgede oluşturduğu etki de dikkate alınarak, Türkçe konuşmayanların cezalandırma konusunu tartışmaya açmıştır.

Hangi vilayette Türkçe'nin daha fazla konuşulduğu konusu da delegeler arasında tartışma konusu olmuştur. Bitlis Delegesi Sami Bey, doğu bölgesinde Kürtçe konuşulması hakkında istatistikler vererek; *Maalesef Türklük, Kürt lisanının esareti altında bulunuyor. Yani Türk dili konuşulmuyor. Bütün şark vilayetlerini gezdim. En çok Türk dili konuşan yer Ahlat'tır.* [37] diyerek Ahlat civarındaki köylerin Türklüklerini muhafaza ettiklerini, Fakat 4/3 oranında Kürtleştiğini ve orada kalan 4/1 oranındaki Türklerin de Kürtleşmeye mahkum olduklarını belirterek; *Bunları kurtaracak bizleriz arkadaşlar. Türk Ocaklarıdır. Bunun için istirham ediyorum murahhas bulunan arkadaşlar memleketlerine döndükleri vakit en evvel bu parayı toplayıp Merkez'e göndersinler. Orada biz bir ocak binası yapalım. Bu ocak binasının ne faydası olacak? Bir defa orada Kürtleşmeye mahkûm olan Türkleri kurtaracağız. Sonra da Kürtlükle paslanan Türkleri elimize alacağız ve şark vilayetlerinde mühim bir Türk ekseriyeti temin edeceğiz.*"[38] Sami Bey aynı zamanda geçen sene Ahlat'a 100 hane kadar Türk muhacirin geldiğini, eğer Türklük kuvvetlendirilirse, oraya her taraftan daha fazla muhacir geleceğini belirtmiştir**.** Beyşehir Delegesi Abdünnafi Bey, Sami Bey'in doğu vilayetlerinde en çok Türk'ün Ahlat'ta olduğu görüşüne karşı çıkmış, Ahlat'ta yalnız 17 köy olduğunu ve bunların da Türklüklerini muhafaza ettiklerini, hem Türkçe hem Kürtçe konuştuklarını belirtmiş, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: *Halbuki yine vilayat-i şarkiyede bulunan Elaziz'de 364 parça köy vardır ki bunun yalnız 32'si Kürttür. Diğerleri tamamen Türktürler. Aynı zamanda Elaziz'de bulunan Türkler, Kürtçe konuşmazlar bunu ayıp addederler fena nazarla bakarlar.*[39] Bu dönemde tartışmalar kısır bir döngü haline gelerek, doğunun neresinde daha fazla Türk köyü olduğu sorununa dönüşmüştür. Problemin çözümü konusunda doğuya yoğunlukta gelecek Türk aileleri ile dönüşümün sağlanacağı, ocakların çalışmaları ile de birlikte Türkleşmenin gerçekleşeceği görüşü hakim olmaya başlamıştır.

[35] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.280.
[36] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.73. TBMM de Ocak Kurultayları ile birlikte paralel hareket ederek 10 Nisan 1926'da Türk ve yabancı şirketlerin bütün işlemlerinde Türkçe'yi kullanmasını, uymayanların çeşitli cezalara çarptırılacağı kararına varmıştır. (TBMM Zabıt Ceridesi, XXIV/85 (10 04 1926) s.92.)
[37] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 417.
[38] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 418.
[39] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 432.

Bitlis Delegesi Sami Bey gibi Necip Asım Bey de doğu ve güneydoğu tarafı halkı arasında Türklüğün zayıf olduğundan bahsederek bunu kuvvetlendirmek için sıkı önlemler alınması gerektiğini vurgulayarak; *Haymana ovası Kürtleri hatta Ankara'daki iki Kürt yan yana gelirse Türkçe konuşmamak suretiyle alışveriş etmek istiyorlar. Binaenaleyh Türk Ocakları doğu ve güney havalisinde bulunanları Türkleştirmeğe ve mümkün olduğu kadar aile Türk semtlerine getirmeye çalışmalıdır. Vakıa buna ocakların salahiyeti yoktur. Fakat hükümet elbirliği ederek çalışmalıdır. Çünkü bu olmasa daimi bir tehlike içinde bulunacağız ve hiçbir vakit de kendimizi bundan kurtaramayacağız.*[40] Kürtçe konuşan halkın Türk ailelerin içerisine yerleştirilmesiyle bu problemin çözüleceğini öne sürmüştür. Elaziz Delegesi Memduh Şevket Bey, Van, Bitlis, Diyarbakır ve Urfa'da da Arapça ve Kürtçe konuşulduğunu, ocakların güçlükle de olsa kazançlarından %5 oranında doğudaki ocak teşkilatları için vereceklerini söylemiştir.[41]

Ayrıca Çal Ocağı Delegesi Şakir Turgut Bey ortaokullarda okutulmak üzere bir Türk Tarihi kitabı kaleme alınmasını Kurultay'dan talep ederek; *Türk harsını kabul edip de el'an kendi lisanlarıyla görüşen anasırlarla Kürt, Çerkez, Arnavut ve Arap köylerinin dağıtılarak Türkleştirilmek hakkında kurultayca karar kati verilmiştir. Verilmişse münakaşaya vaazını ve iptidai orta mekteplerinde okutturulmak üzere bir Türk Tarihin kaleme alınmasının ve bunun münevver müverrihlerimize havale buyrulmasını rica ve teklif ederim.* [42] Türkçe'nin dışında başka dil konuşan köylerin dağıtılmasının yanında tarih şuuru yerleştirilerek bir dönüşümün sağlanması amaçlanmıştır. 1928 Kurultayı ile birlikte Türkçe meselesinde daha farklı çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Kurultaylarda Azınlıkların Türkçe Konuşma Meselesi

Müslüman olup da farklı dilde konuşan yerli unsurların yanında Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıkların gündelik ve resmi ilişkilerinde Türkçe'nin yerine farklı dilleri konuşmaları daha büyük problemlere neden olmuştur. Müslüman kesimin Türkçe'nin dışında kendi yerel dillerini konuşmak istemeleri daha çok Türkmen ailelerle kaynaşma sağlanarak bu sorunun çözülebileceğine dair ortaya bir irade konulurken, azınlıkların kendi dillerini konuşmakta ısrar etme refleksi karşısında hükümet otoritesi farklı bir yaklaşım örneği göstererek, sorunu daha baskıcı ve cezalandırıcı bir mantaliteyle çözmek istemiştir. Hükümet otoritesi ve Türk Ocakları Kurultay delegelerinin aynı sorun karşısında farklı tepkiler vermelerinin en önemli sebeplerinden biri, Milli Mücadele döneminde bazı azınlık gruplarının işgalcilerle birlikte hareket etmelerinin yanında, devletin dinsel karakteri devam ettiği için kendilerini Müslüman olarak adlandıran topluluklara daha ılımlı bir mesafede durmaya çalışmalarıyla izah edilebilir.

Azınlıklar içerisinde dil konusunda en büyük problemi Karadeniz bölgesinde yaşayan Rumlar göstermiştir. Trabzon Delegesi Mustafa Reşit Bey, Trabzon ve Sürmene havalisinde mübadeleden sonra Rum unsurunun tamamen temizlemesine rağmen, 90.000 kişinin Rumca konuştuğunu, vali ve şehirde sorumlu olan memurların bile bunun farkında olmadığını, Rumların, Rumca'nın yanında Pontus'tan kalma isimlerini de yaşatmak istediklerini öne

[40] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s.115.
[41] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 421. CHP Milletvekili Cevat Dursunoğlu, Doğu Anadolu ile ilgili hazırladığı raporda da, 1944 yılına gelinmesine rağmen Kürtlerin Türk ailelerin içerisine yerleştirme düşüncesinin devam ettiği görülmüştür. (BCA. 490.01/61.233.6)
[42] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.226-227.

sürmüştür. [43] Mustafa Reşit, bu iddialarıyla, Rumların dilin ötesinde tarihsel emellerini gerçekleştirmede dili bir araç olarak kullandıklarını ifade etmeye çalışmıştır.

Kurultay'ın ortaya koyduğu bu tabloya rağmen valilik Of, Sürmene ve Tonya'da Rumca konuşulmaması yönünde genelge yayınlamış, Rumca isimli mahalle, sokak ve köylerin adları Türkçeleştirilmiş, belediye ile koordineli bir şekilde laz kelimesini reddeden bir genelge yayınlanarak Türklük vurgusu üzerinde durulmuştur. [44]

Sürmene Delegesi Ali Rıza Bey de, "*Trabzon vilayetinin Of kazasının diyebilirim ki heyeti umumiyesi Rumca tekellüm ediyor. Hatta bunların ibadeti bile Rumcadır. Köylerde hocalar dualarını ve vaazlarını vesaireyi Rumca tekellüm ediyorlar. Nitekim Trabzon vilayetinin Tonya nahiyesinde, Maçka'da da aynıdır. Sonra Sürmene kazasının Bayburt'a yakın kısımları vardır ki evvelce buralarda Ermeniler tutan etmişlerdir. Bu Ermenilerin tutan ettiği mıntıkada bulunan Türkler de Ermenice tekellüm ediyorlar. Hala bunlar mevcuttur*. Bu meselenin kanunla halledilecek bir mesele olmadığını, çünkü halkın bu dili zorla bile olsa bırakmayacak kadar benimsediğini, buna yalnız mahalli meclisi umumileri, mahalli belediyeler, teşkil edecek bütün cemiyetler, Türk Ocağı'nın ortak bir çalışmayla bunlara mani olabileceğine işaret ederek, Türkçe'nin yerleşmesinin hemen olmayacağını, problemin zamana yayılarak çözülebileceğini belirtmiştir; *Zira bunların öyle bir adetleri var ki hiçbir vakit Türk âdetine uymaz. Bunlar bütün Rum adetleridir. Fakat öyle benimsemişlerdir ki bunlardan bunu ref etmek öldürseniz kabul değildir. Onun için doğrudan doğruya hükümetten bir kanun teklif edilmesini hepimiz arzu ederiz. Bayburt'ta ve Erzurum'da da Kürtçe konuşuyorlar. Fakat bunlar Türk harsını kabul etmişlerdir. Böyle adet olarak her lisanı konuşana bu Laz'dır, bu Kürt'tür demek doğru değildir*. Hopa Delegesi Doktor Ragıp Bey ise, Ali Rıza Bey'in söz konusu ettiği "Laz" ibaresini eleştirerek; *Türkiye hudutları dâhilinde Laz diye bir millet yoktur. Hopa murahhasıyım ve memleketimi pekiyi bilirim. Böyle edebiyatı dili ve yazısı olan Laz namı altında mir millet yoktur*. demiş ve matbuatta da kullanılan bu ibarenin kaldırılması için Kurultay'a; *Hopa ocağı murahhası sıfatıyla Türkiye hudutları dahilinde Laz ismi altında bir millet olmadığını arz ve bu ismin matbuatta kullanılmaması hakkında Kurultayın izhar etmesini teklif ederim.*[45] Rumca ve Rum kültürünün bölgede çok etkili olduğuna dikkat çekmiştir.

Karadeniz bölgesinde dil konusunda tek sorunun Rumca olmadığı, coğrafi yakınlıktan ötürü Gürcülerin de büyük problem olduğu görülmüştür. Ordu Delegesi Ahmet Hamdi Bey; Türk camiası içinde yaşayan unsurlar bu memleketin milli dilini kullanmayınca, bu memlekette yaşamak kabiliyetinin kendilerinde olamayacağını hissettiklerini, Türk Ocakları'nın tesisindeki esas maksadının memleket dâhilinde milli şuuru yaratmak ve Türk olmayan anasırı temsil etmekle mükellef olduğuna değinerek, geçmişlerinde bu ülkeye ihanet etmemiş olan azınlıklarla yakından ilgilenilerek, dil sorunun çözülebileceğini ortaya koymuştur. Aslen Gürcü olan ve Türklüğü kabul etmiş meslektaşlarını örnek vererek, bu gibi vatandaşların diğer unsurlarla bir tutulmaması gerektiğini vurgulamıştır. *Bunlar bu şekilde bizim içimize girince red mi edeceğiz*[46]

[43] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.202.
[44] Zehra Arslan, Trabzon Türk Ocağı (1925-1931), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2008,s.54. Trabzon Türk Ocağı, kentin Rus istilasından kalma yabancı isimlerinin temizlendiği, Rumca ismi olan belediye, köy ve sokaklara Türkçe isimler bulunmakta olduğu ve Rumcanın konuşulmaması için öğretmenlerin bilgilendirildiği belirtmiştir. (Türk Yurdu, C. 17-3, Sayı: 177-16, Şubat 1926, s. 212.)
[45] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s. 312-313. Karadeniz bölgesinde Türklerin bile Ermenice konuştuğu iddialarına karşın, Çukurova'daki Ermenilerin ise tek kelime Ermenice konuşmadığı, türkülerini bile Türkçe söyledikleri söylenmiştir.(Damar Arıkoğlu, Hatıralarım, İstanbul 1961, s.42.)
[46] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s. 304.

diye sormuştur. Demirci Delegesi Rüştü Ertuğrul Bey ise, *Birçok yerlere girdim, çıktım. Oralarda gördüğüm birçok insanlar ve Türk nimetiyle perverde olan insanlar maalesef Rumca, maalesef Arnavutça, maalesef Çerkezce konuşurlar. Türk milletinin namütenahi şefkatinde ve bu toprakların aziz kucağında yaşayan bu insanlar ecnebi lisanıyla konuşuyorlar. Sanki onlar bu vatanı alan kendi yurtları zannediyorlar. Aziz kurultaydan çok rica ederim ki memlekette dil birliğini lisan vahdetini temin edelim o zaman ocağın aziz mefkûresini elde etmiş olacağız.* [47] diyerek Hamdi Bey'in düşüncelerinin aksine azınlıklara her türlü kolaylığın sağlanmasına rağmen dil konusunda hükümetin iyi niyetini suiistimal ettiklerini öne sürmüştür. Necip Asım Bey de, *En büyük düşmanımız Dikyan Kelekyan bana demişti ki; Ermeni köyü, Arnavut köyü, Laz köyü bırakmayacaksınız, bırakırsanız kaybedersiniz. Bana bunu ihtar eden bir düşmanımızdır.*[48]Azınlıkların tehlikeli olduğunu işaret etmiştir. Elaziz Delegesi Memduh Şevket Bey, Of, Hopa, Sürmene ve çevresindeki halkın, Rumca konuşmakta ve Rumca ibadet edecek kadar ileri gittiklerini; "Maalesef harsımızı burada kaybetmek üzereyiz." sözleriyle endişesini belirtmiştir.[49]

Rumca sadece Karadeniz bölgesinde değil, İstanbul'da da problem olmuştur. Sultanhisar Delegesi Enver Bey, her milletin kendi diliyle konuştuğunu, başka yerlere gidildiği zaman farklı dille konuşulmasının hakaret olarak kabul edildiğini belirterek, İstanbul'daki Ermeni ve Rum okullarında yabancı dilin yoğun olarak konuşulduğuna dikkat çekmiştir. *İstanbul'dan Rum ve Ermeni mektepleri vardır. Bunlar Türkçe konuşturulmadıkça bunları Türklükle temsil ettirmek güç olur ve esasen temsil ettirilemez*. Türk olmayan unsurların sadece okullarda değil, tramvay ve vapurlarda da kendi dilleriyle konuştuğunu belirten Enver Bey, Ermeni ve Rumların bu gibi yerlerde kendi dilleriyle konuşmalarının yasaklanmasını istemiştir. Bu gibi unsurların kendi dillerini konuşmakla, Türk milletini aşağıladıklarını öne sürerek; *Memleketimize memalik-i ecnebiyeden ecza-i tıbbıye geliyor. Bunların üzerinde İngilizce, Fransızca, İtalyanca hatta Rumca ve Ermenice etiketler vardır. Türkiye hududu dâhilinde Ermeni ve Rum'a ehemmiyet veren ecnebi mektepleri niçin Türk lisanıyla alakadar olup da oraya Türkçe yazmıyorlar*? diye sorarak bu konu üzerinde önemle durmuştur. Bu problemi çözmek için yurtdışından gelen eşyaların üzerine Türkçe etiket vurulmasının zorunlu olması gerektiğini söylemiştir.[50]

Mürefte Delegesi Selahattin Bey ise, *Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasından söz ederek: "Bu sene zarfında bir genç heyecanı yükseldi. Memleketin her tarafında gençler bir yolsuzluk hissettiler. İzmir, İstanbul ve bazı memleketlerde (Vatandaş Türkçe Konuş) levhaları sokaklarda tramvaylarda vapurlarda gözlerimize çarpıyordu. Bu asil bir heyecanın neticesidir. Bundan sonra merkez heyetinin biraz tadil eden tebligatını gördük şüphesiz bu heyecanla kendi başlarına bırakılırlarsa neticeler nereye vasıl olur, Hisler nerede tevekkuf eder? Bunu evvelden kestirmek zordur.* Diyerek endişesini belirtmiştir: Endişeleri olmasına rağmen bu hareketin kendiliğinden doğduğunu, kendini dil meselesinde sorumlu hisseden Türk gençliğinin bu harekete yön verdiğini, bu işin baskıyla olmayacağını ülkede dil konusunda oluşturulacak bir

[47] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s. 278.
[48] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s.115.
[49] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s.421.
[50] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s. 278. İstanbul'da seyyar satıcıların Türkçe'nin dışında başka bir dil konuşmamaları için İstanbul Belediyesi bu yönde bir karar almış olmasına rağmen bazı semtlerde esnaf Rumca konuşmaya devam etmiştir. (İkdam, 19 Mayıs 1929) İzmir'de ise Türkçe kullanmayan sinemalar uyarılmış, Rumca ve Fransızca levhalar değiştirilerek bu konuyla ilgili bir komisyon kurulmuştur. (Nermin Kılıç, Atatürk'ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2006,s.45. Köroğlu gazetesi, Fransa'da Türkçe, İngiltere'de Almanca film gösterilse sinemayı sahibinin başına geçirirler diye yazmıştır. (Köroğlu, 16 Mart 1929.)

heyecanla başarının geleceğini, *Cebir ve şiddet susturur, tevkif eder fakat öldürmez, fakat kaldırmaz. Ondan daha fazla salahiyetle lisanımızı tamim etmek ve her yerde Türkçeyi layık olduğu mevkie isat etmek lazımdır*. Baskı araçlarının kullanılmasına taraf olmamıştır.[51] Bu konuda izlenecek yol ile ilgili bir planlama görevinin Hars Heyeti'nde olduğunu belirten Selahattin Bey, bu heyetin soruna çok farklı açılardan yaklaşarak ortak bir akıl ile hareket etmesinin daha mantıklı olacağını öne sürmüştür. Besim Atalay ise Selahattin Bey'in baskı aracını kullanmama görüşünü eleştirerek, Türkçe konuşmayan unsurları sert bir şekilde eleştirmiş: "Milletler uzviyet gibidir. Yemedikçe yaşayamaz. Türkçe konuşmayanı öldüreceksin ki yaşayasın."[52] Çok keskin ifadelerle sorunu ele almıştır.

Azınlıklara karşı tepkilerin artması üzerine Tekin Alp, Türkleşmenin ve Türkçe konuşmanın önemine vurgu yapmak için yazdığı eserde Tevrat'tan esinlenerek Türkleşmeyi ve Türkçe konuşmayı "On Emir" altında toplamıştır.[53] "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasında Yahudilere karşı yapılan en büyük eleştiri, İspanya'nın kendi ülkelerinden onları kovmasına rağmen İspanyolcayı konuşmakta ısrarcı olmaları olmuştur. Vatandaş Türkçe Kampanyası'nın en yoğun yaşandığı illerden biri Edirne olmuştur. Bez afişlerin asılması, el ilanların dağıtılmasıyla başlayan kampanya kısa süre içerisinde kontrolden çıkarak, Tramvaylarda, vapurlarda, sokaklarda kendi aralarında Türkçe dışında dil konuşan ve dönemin Fransızca gazetelerini okuyan kişilere sataşmalar ve tacizler başlamıştır. Türkçe konuşmayanların elindeki gazetelerin alınıp yırtıldığı, şahısların dövüldüğü iddia edilmiştir.[54] Yahudilere yapılan bu yaklaşımın yanlışlığı dile getirilirken, bu işin baskıyla değil eğitim yolu ile çözüleceği belirtilmiştir.[55] Bu doğrultuda Türk Ocağı Merkez Heyeti'nin desteğiyle Türkçe Konuşturma ve Yayma Cemiyeti kurulmuştur.[56]

Görüldüğü gibi Azınlıkların Türkçe konuşma meselesinde aynı kurultaydaki delegelerin bile soruna farklı açılardan yaklaştıkları, devletin bu sorun ile ilgili olgunlaşmış bir çözüm politikasının olmadığı, tartışmaların belirli bir noktaya gelmesinden sonra ortaya çıkan verilerden hareketle sorunu çözme iradesini ortaya koyacağı anlaşılmıştır. Ayrıca "Türkçe Konuş Meselesi" sadece Türk Ocağı'nın meselesi olarak kalmamış 1939'lara kadar devlet politikası olarak sürdürülmüştür.

Ege bölgesinde Türkçe'nin dışında başka bir dil konuşan azınlıklara karşı daha çok para cezası verilmesi gündeme gelmiştir. Bergama Delegesi Haluk Bey, dil meselesinin ocakların esas gayelerinden birini teşkil ettiğini, dışarıda meydan ve mahallerde Türk olmayan unsurların Türkçe'den başka dil konuşmalarının yasaklanmasının belediyelerce mümkün olduğunu, Ocakların görevinin Türkçe konuşmayan, başka dil konuşan kimseleri ya tahkir etmek ve yahut belediyeye haber verip para cezası almalarını sağlamak olduğunu, *Esasen ocaklarımıza da merkezi heyete ve diğer ocaklarımıza yazdığımız mektuplarda Türkçeden gayrı lisanın Türkçe üzerine tahakkümüne alet olmaktayız. Hala muhaberatımızda ecnebi kaideleri kullanıyoruz. Güzel Türkçemiz sade Türkçemiz varken ecnebi kaideleri Türkçede mukabil bulunan ecnebi*

[51] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 123.)
[52] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s. 152.
[53] Tekin Alp, Türkleştirme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.75.
[54] Avram Galanti, Vatandaş Türkçe Konuş, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul 1928, s.7. Trakya'daki uygulamalarına baktığımızda, Edirne'de "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası çerçevesinde heyetler kurularak duvarlara Türkçe konuşulmasını telkin eden afişler asılmıştı. "*Aziz Türkiye'nin nimetlerinden istifade eden vatandaş. Menfaat ve saadetine iştirak ettiğin Türk gibi Türkçe konuş*" yazılmıştı. (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16,D,64,F.5-1)
[55] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16-06,D,64,F.5-24.
[56] İbrahim Karaer, Türk Ocakları (1912-1931), Ankara 1992,s.174.

kelimeleri daima kullanmaktayız. Asıl en büyük asabiyetimizi burada göstermeliyiz." Türk Ocaklarının bile yazışmalarında yabancı kelimeler kullandığı sürece bu problemin çözülemeyeceğini belirtmiştir. [57] Para cezası azınlıkların yanında dillerini kaybetmiş olan Çerkez, Arnavut ve Boşnaklara da uygulanmak istenmiştir. Afyon Delegesi İzzet Ulvi Bey ise; "*Bundan evvel Türkçenin gayrı Türk unsurlar tarafından ihmal edilmesi dolayısıyla memleketimizin şurasında burasında heyecanlar husule gelmiştir. Bursa, Balıkesir Belediyesi Türkçe bildiği halde Türkçe konuşmayan adamlardan ceza almaya karar verdi. Ben ve bir arkadaşım TBMM'ye Türkçe bildikleri halde kasten konuşmayanlara belediyelerce ceza tertip edilmesi hakkında bir kanun tevdi etmiştik. Fikrimce bunların şimdiye kadar mevcudiyetlerini muhafaza etmesi ve Türklüğe temsil olunmadıklarının sebebi, kendi cemaat hayatlarının muhafazasıydı. İkincisi saraydan himaye görmesiydi. Saray yıkıldı gitti. Fakat gayrı Türk anasırın köyleri dağıtılmadıkça, yani falan yerde bir Boşnak köyü bulundukça onların Türk'ün içine kaynayacakları şüphelidir. Çerkezliği Arnavutluğu Boşnaklığı vesaire saffetleri baki kalacaktır."* diyerek bu unsurlara millî kıyafetlerini giydirmemek, millî dillerini konuşturmamak gerektiğini belirtmiştir.[58] Boşnak ve Çerkezlerin Türkçe konuşmamasını engellemek için belediyeler tarafından verilen para cezası, bu unsurlar, yaşadıkları mahallelerde cemaat tipi bir örgütlenme modeli ile yaşamlarını sürdürdükleri ve bu unsurların yapısı kırılamadığı için cezalar, bu unsurlar üzerinde etkili olmamıştır

Türk Ocakları Kurultaylarında ayrıca Türkçe'nin yaygın bir dil olmamasını Türk ekonomisinin güçlü olmamasına ve üretim sektörünün yabancıların elinde olmasına bağlanmıştır. Bu sektörü elinde tutan güçlü devletlerin kendi dillerinin bu alanda istedikleri doğrultuda propagandasını yaptıkları görülmüştür. Babaeski Delegesi Selahattin Bey; *Memleketimizde yalnız ilaç etiketleri sahasında değil medeniyete doğru, makine devrine doğru gitmek istediğimize rağmen Avrupa'dan bize gelen makine alet ve edevatına ait bütün tarifnameler Fransızca, İngilizce, İtalyancadır. Bunların mümessilleri ekseriyetle Ermenilerdir. Filhakika garp ile şark arasında henüz rabıta tamamen tesis etmediğinden garp membalarından istifade etmek için lazım gelen malumata sahip olmadığı için (bu bir zaman meselesidir) kısa müddet için bizimle garp arasında başkaları tavsit etmektedirler. Bu başkaları madem ki bizim memleketimizin menfaatiyle telif etmek mevkiindedirler o halde getirdikleri makine vesaire bu gibi edevatın tariflerini de Türkçe bildirmek mecburiyetindedirler.*[59] Ziya Fuat Bey ise etiketlerde, Türkçe kullanılmamasına değinerek; *Etiketlerde bile Türkçe bir lisan kullanılmıyor. Elimizde on iki sayfalık bir reklam var. Fakat ne ben anlarım, ne de oradaki Türkler anlar. Hakikaten arkadaşlarla aynı fikirdeyim. Bunlar memleketimize kabul edilmemelidir.* [60] Etiketlerdeki yabancı ibareleri eleştirmiştir. Ülkedeki birçok sektörün yabancıların tekelinde olduğunu, en azından bunların ürettiği malların Türkiye'ye girerken, etiketlerinin Türkçe olması konusunun daha sıkı denetlenmesini teklif etmiştir.

Arif Rüştü Bey ise, hükümetin dil meselesine gerekli önemi verdiğini ve ticaret sektöründe Türkçe'den başka dil kullanılmamasını ilgili yerlere bildirildiğini söyleyerek; *Mutlak olarak Türkiye'de Türkçe'den gayrı lisan konuşturulmaması imkânsızdır. Velev ki hükümet bir kanun koysun. Bunu ne ile teyid edecektir? Memlekette Arnavutça, Arapça ve diğer*

[57] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s. 306.
[58] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.198.
[59] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s. 284. Türkiye sınırları içerisinde faaliyet gösteren şirketlerin yazışmalarında Türkçe zorunluluğu TBMM'de 10 Nisan 1926'da kabul edilmiştir. (BCA, 230.00/133.8.8; Düstur, VII, 3.Tertip, s.719)
[60] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.278-279.

lisanlarla konuşanları arkadaşlarımız aralarında ittihat ederek men ederler. Onları konuşturmamak için azami gayret ifa ederler. Bundan başka yapılacak bir şey yoktur.[61] Türkçe'den başka dil konuşulmaması yönünde çalışmalar yapılmasına rağmen, bunun gerçekleşmesinin çok zor olduğunun da farkında olduklarını belirtmiştir.

Selahattin Bey, yapılan çalışmaların Türk Ocağı'nın mefkûresini duyuracak ölçüde olmadığını, her Türk gencinin hayatta başarılı olabilmek için Fransızca'yı, İngilizce'yi ve bütün dünya dillerini bilmeye mecbur olduklarını vurgulamıştır. Ayrıca Türk gencinin bu zorunlulukta olmasının aksine, bir İngiliz gencinin hiçbir zaman bu dillerle alakadar olmadığını, aynı şekilde bir Fransız gencinin hayatta muvaffak olabilmek için, Türk gencinin çektiği sıkıntıları çekmeye mecbur olmadığı belirterek; *Memleketimizi herkesten sıyanet etmiş bir orduya ve bir teşkile malikiz. Ruhumuz kalbimiz memleketimizin bizim olduğunda bizim memleketimizden istifade temin etmek isteyen adamların da bu memleketin gençliğine, hüviyetine, milliyetine çok büyük hürmet etmeleri vazifeleri cümlesindendir. Hürmet etmedikleri takdirde hürmet ettirmek lazımdır. Ve ben bilhassa ocak mefkûresinin daha az zamanda fethi için gençlikten ve Türk ocağından yüksek bir feragat-ı nefs beklerim.* Fransa ve İngiltere gibi dünya devletlerinin dillerinin evrensel olduğunu, Türkçe'nin böyle bir özelliği olmadığı için Türk gençliğinin başka dilleri öğrenmek zorunda olmasının acı bir tablo olduğunu, buna rağmen Türkiye sınırları içerisinde, Türkçe'ye taviz verilmeden belli bir saygınlığın kazandırılmasının şart olduğunu belirtmiştir.[62]

Çal Delegesi Şakir Turgut Bey tarafından verilen önergede; Türk harsını ve Türklüğü kabul eden bazı unsurların kendi dilini konuşmada ısrar ettiği vurgulanarak, *Türkiye toprakları başka hissiyatla meşbu ve başka lisanla görüşmekte ve suretle asbiyet-i milliyemizi tahrik edenler için bir çiftlik, bir muhaberat yeri değildir*. Türkçe'den başka bir dil konuşanların cezalandırılması yönünde bir yasa yapılmasını Kurultay'dan istemiştir. Aynı önergeyi imzalayan Söke Delegesi Reşit Galip ise, Türk Ocaklarını ilgilendiren değil, tüm "Turan camiasına" yönelik olan bu tür bir kararın, Kurultay Başkanlığı tarafından Başbakanlığa havale edilmesi ve bir yandan Lozan Antlaşması öte yandan da hükümetin bazı uygulamaları nedeniyle TBMM ve hükümet ile birlikte hareket etmesinin koşullarının sağlanmasını istemiştir.[63] Aynı zamanda kurultayın çalışmalarına paralel bir şekilde 1926'da ülkede bulunan tüm eğitim kurumlarının kayıtlarının Türkçe tutulması zorunlu hale getirilmiştir.[64]

27 Nisan 1928'de yapılan üçüncü toplantıda Hars Heyeti'nin Türk dili konusundaki çalışmalarını açıklaması için bir önerge veren Elazığ Delegesi Memduh Turgut'un sorularını yanıtlayan Samih Rıfat, *Hars Heyeti Faal Encümeni birkaç defa bu meseleyi mevzu bahis ettiği sırada vasıl olduğu netice, idarî tedbirlerden, şiddetli tedbirlerden iyi neticeler istihsal edilmeyeceği noktasında istikrar etmiştir*." diyerek, önemli olanın *lisana ait âsarın tedvini* olduğunu belirtmekte, *Hars Heyeti lisanın teveffukunu ilimden bekliyor.* şeklinde görüşlerini açıklamıştır.[65] Samih Rıfat, dil ile ilgili ellerinde iki eserin bulunduğunu, Divanı Lügati Türk gibi eserlerin basılmasıyla dil meselesinin çözümünün daha kolay olacağını vurgulamıştır.[66]

[61] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s.303.
[62] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, s. 285.
[63] Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, s.73.
[64] Ayten Sezer, Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), TTK, Ankara 1999, s.33
[65] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s.172. Hakimiyet-i Milliye gazetesi de Şiddet ve baskı ile dil sorununun çözülemeyeceğine dikkat çekmiştir. (Hakimiyet-i Milliye, 9 Nisan 1928.)
[66] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s.173. Türk Ocakları İlim ve Hars Heyeti'nin 3 Kasım 1928'de yapılan ilk toplantısında başkanlığa Karahisar Milletvekili Mehmet Emin (Yurdakul), genel sekreterliğe ise, Kocaeli

25 Nisan 1928 tarihli kurultay toplantısında, Manisa, Eşme ve Salihli delegeleri tarafından verilen başka bir önergede; millî bilincin kuvvetlendirilmesi ve takviyesi, millî dilin vatanın her köşesinde tek dil olarak kullanılması istenmiş, bazı bölge halkının Türkçe'yi kasten kullanmayarak, Türk milletinin izzeti nefsini incitmesi ve İstanbul, Edirne, hadiseleri örnek gösterilerek, bir milletin herhangi bir yerdeki hâkimiyetinin tek işareti dil hâkimiyeti olduğu belirtilerek, bu konuda önlemler alınması kurultaydan istemişlerdir. [67] Bu bölgelerde Yahudilerin Türkçe konuşmama konusundaki direnci ve tepkileri olayların çıkmasına yol açmıştır. Türk Ocaklarının Türkçe'nin yaygınlaştırılması konusunda yaptığı çalışmalar, ülkede bir gündem oluşturmuş, bu altyapı çalışmalarından hareketle, Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, İçişleri Bakanlığı'ndan aldığı izinle Türkçe konuşulması yönünde kampanya başlatmıştır.[68] Birtakım olayların çıkması üzerine bazı basın kuruluşları, Cemiyet'in aldığı kararı eleştirmişlerdir.[69] Basında da Ayaz İshaki, azınlıkların çok güçlü bir kültürel altyapılarının olduğunu, Türk kültürünün bu yapıyı değiştirilebilecek bir kıvama gelmediğini, hatta Müslüman unsurları bile dönüştürebilecek bir güce sahip olmadığını, etnik unsurların kendi kimliklerini yaşattıkları sürece, Türkçe konuşmanın sadece kağıt üzerinde kalacağını ifade etmiştir. [70] İshaki, Türk kültürünün gücünü sadece Cumhuriyet dönemine indirgemiş, Türk kültürünün tarihsel bağlarını görmezlikten gelerek azınlıkların daha güçlü bir kültür profiline sahip olduğunu düşünmüştür.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde tartışılmaya başlayan Türkçe meselesi, İttihat ve Terakki dönemi ile birlikte devlet politikası haline getirilerek, Cumhuriyet dönemi ile bir köprü oluşturmuştur. Cumhuriyet süreci dil meselesinde Osmanlı devletinden bir kopuşun, bir kırılmanın değil oluşturulan altyapının devam ettirilerek bir olgunlaşma döneminin yaşandığı bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Cumhuriyet rejimi, milli bir kimlik oluşturmak ortak paydada hareket eden bir toplum bilincine ulaşmak için okumalarını ortak bir dil kurgusu çerçevesinde geliştirmiştir. Cumhuriyet döneminde Türkçe meselesi, problemi anlayan ve bölgesel farklılığı dikkate alan delegeler kanalıyla sürekli gündemde tutulmuştur. Türk Ocakları Kurultayları, Türkçe konuşma/konuşturma meselesinde farklı önerilerin sunulması ve tartışılması açısından önemsenmiştir. Kurultay tartışmalarında bazı delegeler Türkçe konuşmayanlara para cezası teklif ederken, kimi delegeler Türkçe konuşmamakta ısrar edenlerin farklı bölgelere göç ettirilmesini önermişlerdir. Türkçe konuşma/konuşturma meselesinde, Lozan Antlaşması ile farklı bir dini topluluk çerçevesinde yaklaşılan Rumlar, Ermeniler ve Yahudilere karşı farklı bir metodoloji uygulanmış, Müslümanlık potasında değerlendirilen Boşnak, Pomak, Kürtlere ve güney bölgesinde yaşayan Arap topluluklarına karşı farklı yaklaşım ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Doğu ve güney bölgelerinde Arapça ve Kürtçe konuşan toplumların sistemle yaşadıkları kopukluk ve iletişimsizliklerden dolayı Türklük bilinçlerini kaybederek farklı bir kimlik edindikleri tespitinde bulunularak, bu problemin çözümü ortak bir dil argümanın geliştirilmesinde görülmüştür.

Milletvekili Reşit Saffet (Atabinen) seçilmişlerdir. Heyet, Kasım ayı içinde yaptığı 4 toplantıda "Dünyanın başlıca ilim ve sanat nokta-i nazarından yüz büyük eserinin peyderpey lisanımıza açık Türkçe ile tercüme ettirilerek seri halinde neşredilmesi" kararını almış ve aynı yıl içinde beş yapıtın yayınlanacağını açıklamıştır. (F. Üstel, Türk Ocakları, s.303.)

[67] Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, s.84.

[68] M. Ç. Okutan, Tek Parti Döneminde Azınlık ,s.161.

[69] Cumhuriyet, 11 Nisan 1928.

[70] Ayaz İshaki, " Gayri Türkler Nasıl Türkleştirilebilir" Cumhuriyet, 28 Haziran 1928.

Türkiye sınırları içinde yabancı dillerin konuşulmasına müsaade edilmeksizin, yalnızca milli dil Türkçe'nin kullanılmasına ilişkin Türk Ocakları Kurultaylarında tartışılan Türkçe meselesi, Kurultay gündemindeki önemli konulardan birini teşkil etmiştir. Türk sınırları dâhilinde şehir, köy, ticarethane, resmi kurum ve dairelerde yabancı dillerin konuşulması hakkında önlemler alınması amacıyla Kurultaylarda önemli tartışmalar yapılmıştır. Özellikle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türk dilinin dinamik bir hale getirilmesi, yabancı dilin kullanılmasının önlenmesine ilişkin birçok önerge verilmiştir. Bu bölgelerde Türkçe'nin yanı sıra yabancı dillerin kullanılması, Ocak delegeleri tarafından eleştirilmiştir. Özellikle doğu ve güney bölgelerinde Türk dilinin konuşulmasını sağlamak için kültürel bütünleşmenin yanında ekonomik kalkınma ile bölgenin gelir düzeyinin yükseltilmesi ve çalışmaların yoğunlaştırılması konusunda bir irade ortaya konulmuştur. Bu hedeflenen amaçlara ulaşmak için Ankara Merkez Ocak Teşkilatı, bu bölgelerdeki yerel ocak teşkilatlarının daha da güçlendirerek daha verimli koordineli çalışmalar yapılmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak 1924 Türk Ocakları Kurultayı'nda net bir şekilde ortaya çıkmamasına rağmen 1926'dan itibaren kurultaylarda taşrada hangi dillerin yoğunlukta konuşulduğu, Türkçe'nin bu bölgelerde nasıl yaygınlaştırılabileceği üzerinde delegeler farklı fikirler ortaya koyarak, çözüm iradesinin hangi yönde olacağını tartışmışlardır. İç politikada yaşanan gelişmelere paralel olarak, 1926 Kurultay'ında yoğunlukla Kürtçe meselesi tartışılmış, 1927 Kurultayı ile birlikte siyasetteki yeni yapılanma süreci, iktidar partisinin ocaklarla ilişkilerini daha da sıklaştırmıştır. Bu değişim Türkçe konuşma/konuşturma sorununa da yansımış ve Rumca ve Arapça konuşulma meselesi derinlemesine ele alınmıştır. 1928 Kurultayı ise, sorun üzerinde farklı çözüm önerilerinin en yoğun tartışıldığı kurultay olmuştur. Bu tarihten sonra kurultayın ortaya koyduğu irade, devletin diğer mekanizmalarını da etkilemiş ve kurultayın başlatmış olduğu "Vatandaş Türk Konuş" kampanyası yaygın hale gelmiştir.

Türk Ocaklarından sonra kurulan Halkevlerinde de Türkçe konuşturma meselesi en önemli konularından biri olmuş, fakat uzun yıllar geleneksel yapıya bürünen bu alışkınların ve yaşam biçimlerinin kırılamaması bu sorunun uzun bir süreçte devam etmesine yol açmıştır.

KAYNAKLAR

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

TBMM Arşivi

TTK Arşivi **(**Türk Ocakları 1926 Kurultay resmi)

Resmi Yayınlar

1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, Ankara 1925

1926 Türk Ocakları Mesai Programı, Osmaniye Matbaası, İstanbul 1926.

Düstur, VII, 3.Tertip

TBMM Zabıt Ceridesi

Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul 1927

Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928.

Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, Ankara 1929.

Gazete ve Dergiler

Cumhuriyet, 11 Nisan 1928.

Köroğlu,16 Mart 1929.

İkdam, 19 Mayıs 1929

Türksözü, 23 Şubat 1931.

Türk Yurdu, 16 Şubat 1926.

Vakit, 19 Şubat 1931.

Kitap ve Makaleler

AKÇURA, Yusuf (1978).Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, Türk Kültür Yayınları, İstanbul.

ARIKOĞLU, Damar (1961). Hatıralarım, İstanbul.

ARSLAN, Zehra (2008). Trabzon Türk Ocağı (1925-1931), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon

BAŞAR, Ahmet Hamdi (1990). Hatıralar, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990.

GALANTİ, Avram (1928). Vatandaş Türkçe Konuş, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul.

İSHAKİ, Ayaz (1928). " Gayri Türkler Nasıl Türkleştirilebilir" Cumhuriyet, 28 Haziran

KARAER, İbrahim (1992). Türk Ocakları (1912-1931), Ankara.

KILIÇ, Nermin, (2006). Atatürk'ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu.

OKUTAN, M. Çağatay (2009). Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Saygı (2012). İsmet Paşa'nın Kürt Raporu, Doğan Kitap, İstanbul 2012.

SADOĞLU, Hüseyin (2002) Uluslaşma Sürecinde Türk Dil Politikaları (1839-1950), (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

SARINAY, Yusuf (1992). Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları, Ötüken Yayınları, İstanbul.

SEMİZ, Yaşar (2014). İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:35, Konya, s.217-244.

SEZER, Ayten (1999). Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), TTK, Ankara

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi (1987). Dağyolu I, Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi (1987). Dağyolu II, Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İzmir.

TEKİN Alp (2001). Türkleştirme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TÜRK TARİHİNİN ANA HATLARI (1930). Devlet Matbaası, İstanbul.

URAN, Hilmi (2008). Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ÜSTEL, Füsun (2010). İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul.

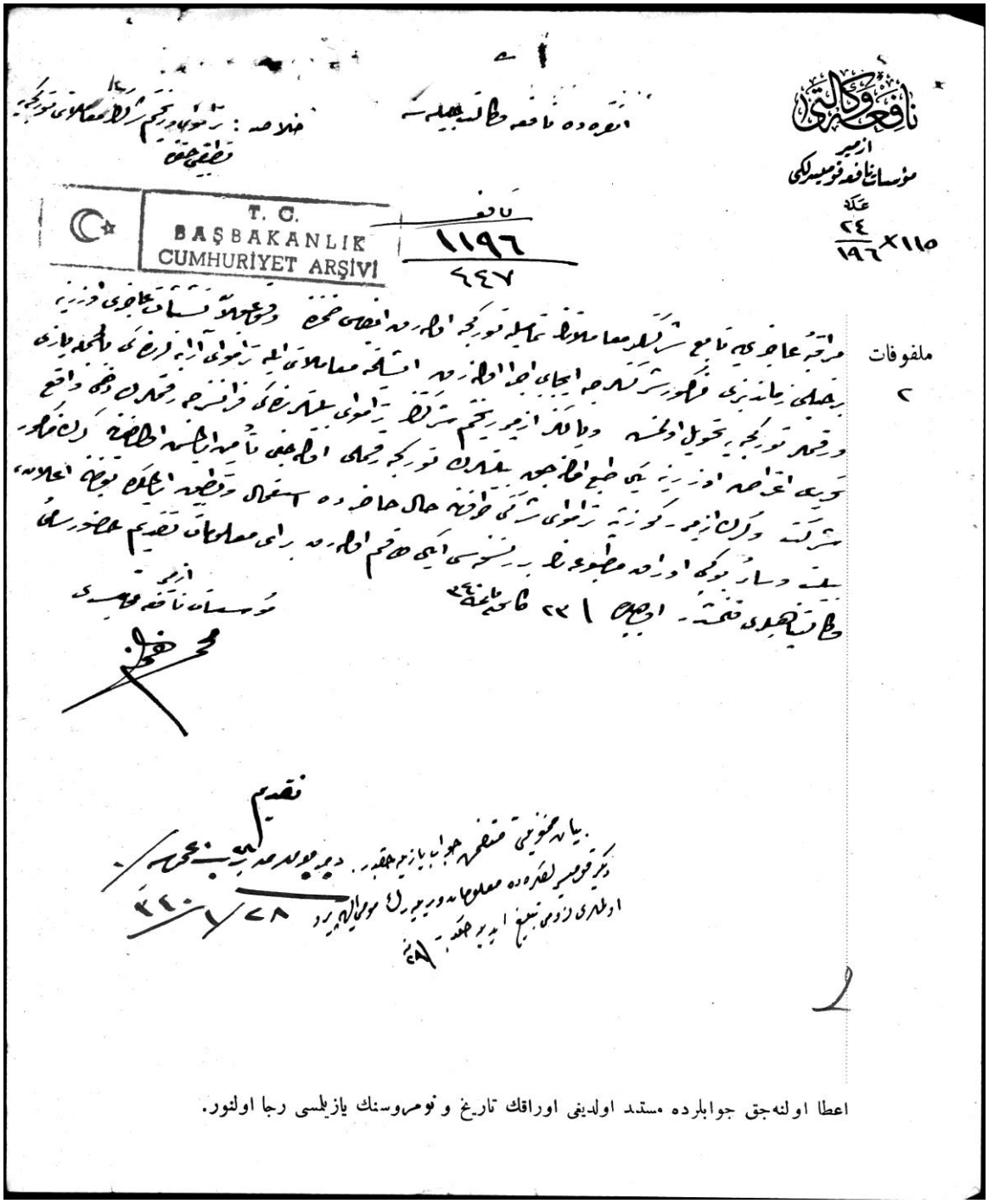
EKLER

1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi

Türk Ocakları 1926 Kurultayı (TTK Arşivi, D:123, N:12)

Tramvay ve rıhtım şirketlerinin yazışmalarını ve bütün işlemlerini Türkçe olarak yürütmeleri gerektiği. (BCA.230-0-0-0 /133-8-8)